

Walker, J., & Cooper, M. (2011). Genealogies of resilience: From systems ecology to the political economy of crisis adaptation. *Security Dialogue*, 42(2), 143–160. <https://doi.org/10.1177/0967010611399616>

Wink, R. (2014). Regional economic resilience: Policy experiences and issues in Europe. *Raumforschung und Raumordnung*, 72(2), 83–84. <https://doi.org/10.1007/s13147-014-0283-x>

World Economic Forum. (2013). Building national resilience to global risks: Special report. In *The global risks 2013: Report* (8th ed.). http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalRisks_Report_2013.pdf

ZOE Institute for Future-fit Economies. *The economic resilience index*. <https://zoe-institut.de/en/publication/economic-resilience-index/>

УДК 331.5:37.014.5(477)

JEL: I25; J24; O15; Q01

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-10-65-73>

ПОСИЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОСВІТИ ТА РИНКУ ПРАЦІ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІКИ

©2025 СЕРІКОВА О. М.

УДК 331.5:37.014.5(477)

JEL: I25; J24; O15; Q01

Серікова О. М. Посилення взаємодії освіти та ринку праці для забезпечення стійкості економіки

Стаття присвячена дослідженню сучасних викликів, що сформувалися на ринку праці та в системі освіти України в умовах воєнного стану, зокрема через масштабну втрату молоді внаслідок міграції, мобілізації, зниження доступу до якісної освіти та обмеження можливостей професійного становлення. Метою статті є обґрунтування необхідності напрямів посилення взаємодії системи освіти та ринку праці в умовах війни та після-воєнного відновлення України з урахуванням демографічних, соціально-економічних і трудових викликів, що сприятиме забезпеченню стійкості національної економіки. Дослідження показало, що простежується зменшення контингенту освітніх закладів та учнів, студентів, що негативно впливає на формування пропозиції робочої сили як зараз, так і в довгостроковому періоді. Зазначено про важливість посилення взаємодії освіти та ринку праці, що має відбуватися як з урахуванням потреб воєнної економіки, так і з урахуванням підготовки кадрів для потреб повоєнного відновлення. Наведено основні державні стратегії та плани щодо подолання означених викликів. Визначено напрями посилення взаємодії освіти та ринку праці для забезпечення стійкості економіки України, серед яких: розвиток дуальної освіти; оновлення програм виробничих практик відповідно до трендів Індустрії 5.0, цифровізації та зеленої економіки; посилення співпраці між закладами освіти, бізнесом і громадами; розвиток інклюзивної зайнятості та реабілітації для ветеранів і осіб з інвалідністю. Важливим напрямом є розвиток STEM/STEAM-підходів, що формують критичне мислення, креативність і навички вирішення проблем. Освіта повинна не просто готувати людину до технологічних змін, а формувати особистість, здатну ініціювати та впроваджувати інновації. Зазначено, що систематичний моніторинг ринку праці та прогнозування зайнятості населення сприятимуть узгодженню потреб економіки й освіти, забезпечуючи сталий розвиток і формування людського капіталу.

Ключові слова: молодь, освіта, ринок праці, стійкість економіки, воєнний стан.

Рис.: 1. Бібл.: 13.

Серікова Ольга Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (вул. Іоанна Павла II, 17, Київ, 01042, Україна)

E-mail: olga.sm.mymail@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0410-1242>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59136500500>

UDC 331.5:37.014.5(477)

JEL: I25; J24; O15; Q01

Serikova O. M. Enhancing the Interaction Between Education and the Labor Market to Ensure Economic Resilience

The article is devoted to the study of contemporary challenges that have emerged in Ukraine's labor market and education system under martial law, particularly due to the large-scale loss of young people as a result of migration, mobilization, limited access to quality education, and restricted opportunities for professional development. The aim of the article is to substantiate the necessity of the directions for strengthening the interaction between the education system and the labor market during wartime and in the context of Ukraine's post-war recovery, taking into account demographic, socioeconomic, and labor challenges that will contribute to the resilience of the national economy. The study revealed a decline in the number of educational institutions and students, which negatively affects the formation of the labor supply both now and in the long term. The importance of strengthening the cooperation between education and the labor market is emphasized – this process should address the needs of the wartime economy as well as the preparation of personnel for post-war reconstruction. The article outlines the main State strategies and plans aimed at overcoming these challenges and identifies the directions for enhancing the interaction between education and the labor market to ensure the stability of Ukraine's economy. These include the development of dual education, the modernization of internship programs in line with the trends of Industry 5.0, digitalization, and the green economy; strengthening collaboration between educational institutions, businesses, and communities; as well as promoting inclusive employment and rehabilitation for veterans and persons with disabilities. An important area is the advancement of STEM/STEAM approaches, which foster critical thinking, creativity, and problem-solving skills. Education should not only adapt individuals to technological changes but also cultivate active agents of innovation. Furthermore, systematic labor market monitoring and employment forecasting will help align economic and educational needs, ensuring sustainable development and the formation of human capital.

Keywords: youth, education, labor market, economic stability, martial law.

Fig.: 1. Bibl.: 13.

Одним із болючих викликів, які спричинила війна, стала втрата значної частини української молоді внаслідок масової зовнішньої міграції та через мобілізацію до лав Збройних Сил України. Така ситуація формує суттєві ризики для демографічного, соціального та економічного розвитку країни, оскільки саме молодь є базовим носієм інноваційного потенціалу, трудових ресурсів і розвитку суспільства. Зменшення чисельності молодого населення негативно позначається на відтворенні людського капіталу, скорочує резерви висококваліфікованої робочої сили, поглиблює дисбаланс між попитом і пропозицією на ринку праці, а також обмежує інноваційні можливості економіки, що формує загрозу дефіциту робочої сили на ринку праці та зниження темпів економічного відновлення в повоєнний період.

Важливо зазначити, що стійкість економіки України значною мірою залежить саме від висококваліфікованих, конкурентоспроможних і мобільних фахівців, які здатні швидко адаптуватися до нових технологічних і соціально-економічних викликів. Тоді як невідповідність між професійною підготовкою учнів/студентів потребам економіки, бізнесу призводить до дисбалансу на ринку праці та ускладнює задоволення попиту на робочу силу. Вирішення означених питань можливо, на наш погляд, через посилення взаємодії освіти та ринку праці, соціально-трудових відносин.

Варто зазначити, що дана проблема привертає увагу як з боку світових організацій, так і вітчизняних науковців. Дослідженню втрат молоді через війну присвячено доповіді ПРООН в Україні «Вплив війни на молодь в Україні» [1], Центру економічної стратегії «Українські біженці після трьох років за кордоном. Четверта хвиля дослідження» [2], в яких відображено інформацію стосовно чисельності біженців з України, їх структури та намірів щодо повернення в Україну.

За даними дослідження UNICEF «An inclusive future for Ukrainian youth: challenges, opportunities and the needs of youth not in education, employment or training», понад 6 мільйонів молодих українців віком від 15 до 29 років постраждали від війни в Україні. Війна, переміщення, економічні та особистісні проблеми підвищують ризики опинитися поза системою освіти та працевлаштування [3].

Дослідженню демографічних, соціальних та економічних аспектів формування, розвитку та використання людського капіталу присвячено праці Е. Лібанової [4]. Питання подальшого вдосконалення системи професійної та вищої освіти висвітлені в працях С. Криштанович, Я. Середюк [5].

У працях згаданих та інших учених переважають дослідження щодо визначення проблем на національному ринку праці внаслідок війни, нерациональних механізмів використання людського капіталу та зниження якості освіти тощо.

Незважаючи на значні масштаби праць, присвячених втраті молоді, неузгодженості попиту та пропозиції робочої сили, якості освіти, недостатньо уваги приділяється визначенню напрямів посилення взаємодії освіти та ринку праці внаслідок масштабного скорочення молоді для забезпечення стійкості економіки, що вплинуло на мету даної публікації.

Метою статті є обґрунтування необхідності та напрямів посилення взаємодії системи освіти та ринку праці в умовах війни та післявоєнного відновлення України з урахуванням демографічних, соціально-економічних і трудових викликів, що сприятиме забезпеченню стійкості національної економіки.

Воєнний стан суттєво вплинув на функціонування системи освіти України, зокрема вищої та професійної, що має прояв у скороченні кількості закладів і контингенту здобувачів освіти. Так, за 2020/21 – 2024/25 навчальні роки кількість закладів вищої освіти зменшилася з 515 до 314 внаслідок руйнувань, релокації та обмеження фінансування. Аналогічна тенденція спостерігається у сфері професійної (професійно-технічної) освіти: кількість закладів скоротилася з 711 у 2020 р. до 653 у 2024 р., а чисельність учнів – із 246,9 тис. до 214,4 тис. осіб відповідно. Це свідчить про зниження охоплення професійною підготовкою, що, своєю чергою, обмежує відтворення кваліфікованих робітничих кадрів, необхідних для післявоєнного відновлення економіки.

Тривалий час вченими та експертами зверталась увага на необхідність розвитку професійної освіти та підготовки кадрів за робітничими спеціальностями. Зараз ця проблема поглибилась. Водночас у системі фахової передвищої освіти спо-

стерігається протилежна динаміка: кількість таких закладів зросла зі 129 у 2020/21 навчальному році до 320 у 2024/25 н. р., а чисельність студентів – зі 165,6 тис. до 383,5 тис. осіб відповідно. Ця тенденція може бути інтерпретована як пристосування освітнього простору до нових соціально-економічних реалій, коли зростає попит на короткотермінові та практично орієнтовані програми підготовки фахівців середньої ланки, здатних швидко інтегруватися в ринок праці [6].

Детальна інформація щодо розподілу кількості учнів, слухачів та студентів закладів освіти України за рівнями відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти представлена на *рис. 1*. Дані відображають динаміку змін освітнього контингенту за останні роки, що дозволяє простежити основні тенденції змін.

Зрис. 1 простежується чітка тенденція до зменшення чисельності осіб, залучених до освітнього процесу, на всіх рівнях освіти, за винятком рівня докторантури або її еквіваленту, яка намітилася ще з 2014/15 навчального року та суттєво посилюється у 2022/23 н. р. Така динаміка свідчить про структурні зміни в системі освіти та відображає як негативні демографічні процеси, так і трансформації у сфері попиту на освітні послуги, та є наслідком міграційних процесів у зв'язку з воєнними діями в Україні.

Чисельність дітей дошкільної освіти скоротилася на 32,31%, початкової освіти – на 10,58%, учнів першого етапу середньої освіти – на 4,87%, другого етапу середньої освіти – на 24,02%, післясередньої не вищої освіти – на 61,51%, студентів короткого циклу вищої освіти – на 35,11%, бакалаврату або його еквіваленту – на 46,23%, магістратури або її еквіваленту – на 26,68%.

Досліджуючи тенденції зменшення чисельності здобувачів освіти, важливо зазначити, що вони мають довгострокові соціально-економічні наслідки для ринку праці, формування людського капіталу. Зменшення чисельності кваліфікованої робочої сили суттєво обмежує інноваційний розвиток економіки України. Така динаміка може посилити структурні дисбаланси між попитом і пропозицією робочої сили, поглибити кадровий дефіцит у багатьох сферах економічної діяльності та знизити конкурентоспроможність національної економіки.

Посилює виклик втрати молоді кризовий стан системи освіти, що також є одним із відчутних наслідків війни. Руйнування освітньої інфраструктури, вимушена евакуація студентів і викладачів, перехід значної частини навчального процесу в дистанційний формат призвели до поглиблення освітніх втрат. Зменшується чисельність висо-

кокваліфікованих молодих спеціалістів, здатних забезпечити інноваційний розвиток і економічне зростання держави в післявоєнний період. Поглиблюється розрив між компетенціями випускників і потребами сучасного ринку праці. У майбутньому це може призвести до зниження конкурентоспроможності молодих фахівців та гальмування процесів відновлення економіки.

За різними оцінками, після вторгнення росії з України виїхало близько 1,7 млн молоді [7]. За оцінками Центру економічної стратегії, зберігається тренд щодо зменшення частки біженців, які планують повертатися в Україну. Станом на кінець 2024 р. ця частка стала нижчою за половину опитаних. Ті, хто раніше точно або скоріше планували повертатися, змінили свої наміри в бік неповернення. Так, якщо станом на листопад 2022 р. точно планувало 50%, у травні 2023 р. їх частка становила 41%, у січні 2024 р. – 26%, грудні 2024 р. – 20%. Збільшилася частка тих, хто точно не планує повертатися: 2%, 3%, 7%, 11% відповідно. Серед ключових чинників, що зумовлюють небажання або неможливість повернення біженців в Україну, домінують як безпекові, так і соціально-економічні. До них належать: нестабільна воєнно-політична ситуація та високий рівень невизначеності щодо подальшого розвитку подій, руйнування житлової інфраструктури, зниження якості життя населення, а також обмежені можливості працевлаштування на внутрішньому ринку праці [2].

За дослідженням, підготовленим дослідницькою агенцією Info Sapiens за ініціатииви Міністерства молоді та спорту України та підтримки проєктів ПРООН «EU4Recovery – Розширення можливостей громад в Україні» (EU4Recovery) і «Підтримка громадянського суспільства та молоді», що реалізуються за фінансової підтримки Європейського Союзу та Уряду Данії, помітно зменшилась частка молоді, яка не хоче емігрувати з України: з 66% у 2023 р. до 58% у 2024 р. Під час фокус-груп частина респондентів визнавала, що хоча раніше не була налаштована на еміграцію, зараз змінила думку. Найбільше схильна залишатися в Україні молодь віком 30–34 років – 64% респондентів цієї групи не планують емігрувати. Водночас зросла частка тих, хто розглядає можливість виїхати за кордон найближчим часом: у 2024 р. таких молодих людей було 6% порівняно з 3% у 2023 р. У питаннях виїзду чинник працевлаштування має більшу вагу, ніж безпековий. Серед причин, що можуть вплинути на рішення покинути країну, молодь найчастіше вказує бажання заробити (39%) і знайти кращу роботу (35%), тоді як воєнні дії на території України посідають третє місце за важливістю (33%) [1, с. 41–42].

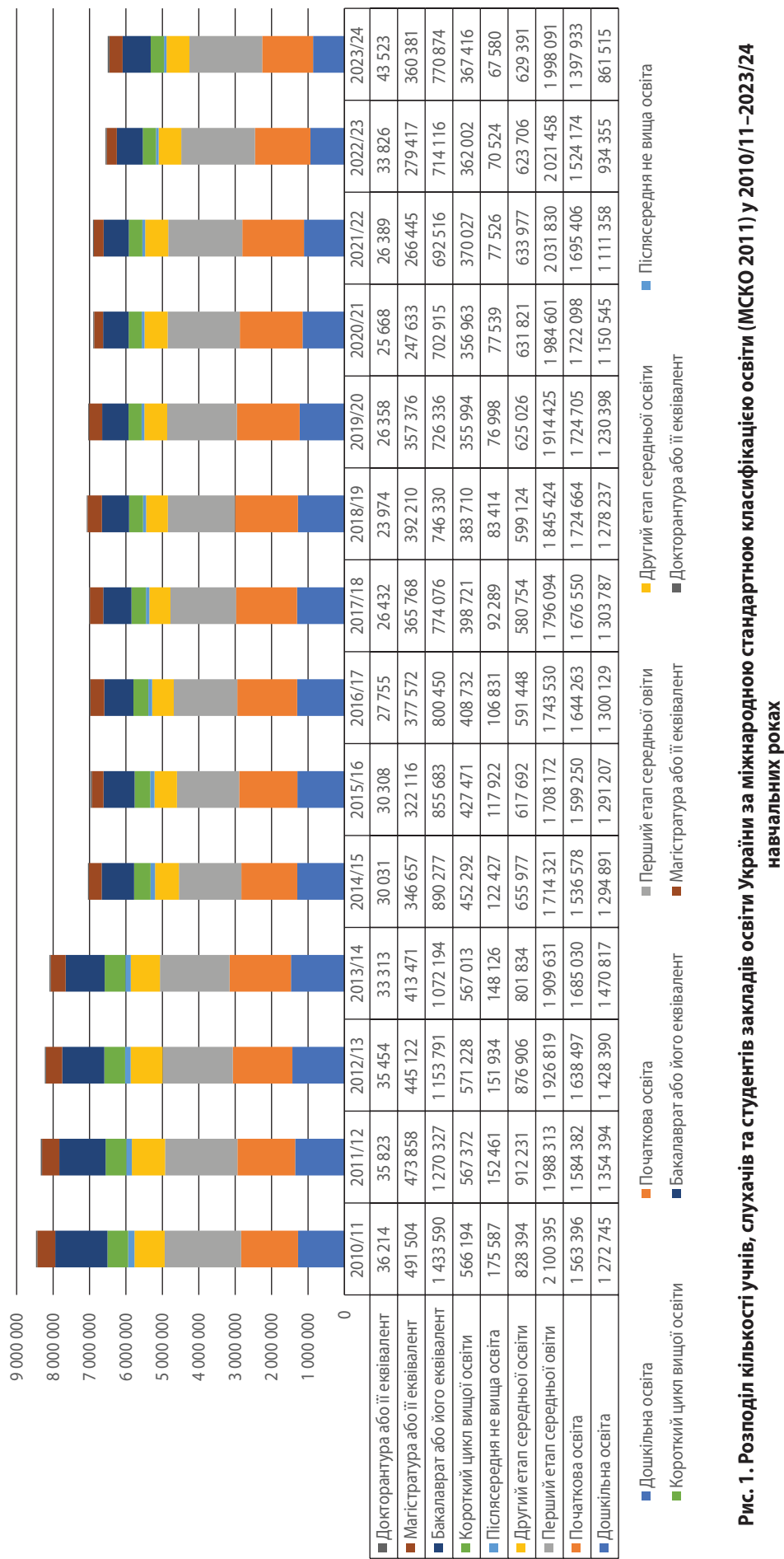

Рис. 1. Розподіл кількості учнів, слухачів та студентів закладів освіти України за міжнародною стандартною класифікацією освіти (МСКО 2011) у 2010/11 – 2023/24 навчальних роках

Примітки: Дані за 2010/11, 2011/12, 2012/13, 2013/14 наведено, включно з учнями, слухачами та студентами закладів освіти Автономної Республіки Крим та м. Севастополя. Дані за 2014/15, 2015/16, 2016/17, 2017/18, 2018/19, 2019/20, 2020/21, 2021/22 наведено без урахування учнів, слухачів та студентів закладів освіти тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Дані за 2022/23, 2023/24 роки наведено без урахування учнів, слухачів та студентів закладів освіти тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії.

Дані за 2022/23, 2023/24 роки наведено без урахування здобувачів освіти наукового ступеня доктора наук.

Джерело: наведено за даними [6].

До тимчасового вибуття частини працездатного населення з різних сфер економічної діяльності призвело також мобілізація молодих чоловіків. Це зумовило дефіцит кадрів, зокрема в промисловості, будівництві, транспорті та сфері інформаційних технологій. Водночас значна частина молодих людей після поранень або контузій отримала стійкі фізичні чи психологічні обмеження, що потребує розвитку системи реабілітації та особливої професійної перепідготовки.

За таких умов посилюються ризики демографічного виснаження та втрати людського капіталу, необхідного для забезпечення стійкості та відновлення економіки України. За даними міжнародних організацій, значна частина переміщених осіб віком 18–35 років інтегрується через освіту в європейські ринки праці, що створює ризик неповернення цієї категорії населення після завершення воєнних дій. Як наслідок – формується загроза демографічного старіння населення та робочої сили, зменшення потенціалу забезпечення стійкості економіки в умовах воєнного часу та повоєнного відновлення.

Досліджуючи втрати людського капіталу України внаслідок війни, Е. Лібанова виділяє чинники, які можуть спрацювати на користь того, що люди згодом прийматимуть рішення про повернення в Україну. Серед них такі: невідповідність роботи за кордоном соціальному статусу, професії та кваліфікації; проблеми зі спілкуванням із місцевим населенням і суспільною адаптацією; зменшення (фактичне й очікуване) рівня підтримки; незадоволеність якістю освіти та ставлення до дітей мігрантів; наявність в Україні рідних і близьких; наявність майна та бізнесу в Україні [4, с. 42].

Одночасно вона застерігає, що є ціла низка чинників, які можуть спрацювати проти повернення в Україну, а саме: небезпека (поточна й очікувана); відсутність гідної роботи та доходів в Україні; відсутність житла; упевненість у кращих перспективах для дітей за кордоном; наявність у родині хронічно хворої особи; побоювання щодо засудження з боку тих, хто залишався в Україні, відповідальності за виїзд через РФ, можливої мобілізації [4, с. 43].

Таким чином, поглиблення освітньої кризи в умовах війни не лише посилює втрату молодіжного потенціалу в короткостроковій перспективі, але й створює довгострокові загрози для відтворення людського капіталу, стійкості економічної системи та інтелектуальної спроможності країни у процесі її післявоєнного відновлення. Скорочується робоча сила, що негативно впливає на системи оподаткування, соціального захисту, в т. ч. пенсійне забезпечення.

Ще однією проблемою освіти та ринку праці в Україні, яка вказує на необхідність посилення їх взаємодії та щодо якої неодноразово звертали увагу різні науковці, є невідповідність між здобутою освітою та фактичним працевлаштуванням молоді. Значна частина випускників різних рівнів освіти не працює за фахом. Основними причинами працевлаштування не за фахом є такі:

- ✦ рівень заробітної плати не відповідає очікуванням молоді, тому молоді люди шукають роботу в інших сферах економічної діяльності, де рівень оплати вищий;
- ✦ відсутність практичного досвіду роботи, який часто вимагають при працевлаштуванні;
- ✦ формальний характер навчальної та виробничої практики під час навчання, що не дає практичних навичок;
- ✦ неповна відповідність освіти потребам ринку праці, що потребує оновлення навчальних програм, сучасних лабораторій та методів навчання;
- ✦ вибір спеціальності часто є неусвідомленим, оскільки молодій людині важко зорієнтуватися та сформувати бачення професійного становлення, що потребує проведення якісної профорієнтаційної роботи; часто на вибір спеціальності впливають поради батьків, родичів, можливості родини, що не відповідає інтересам або здібностям молодої людини та її бажанням;
- ✦ для сучасної молоді важливим є баланс між роботою та дозвіллям, що є ще однією причиною, чому молоді люди працюють не за фахом;
- ✦ непопулярність вступу до професійних закладів освіти та робітничих спеціальностей та професій, що посилює дисбаланси на ринку праці;
- ✦ економічна нестабільність через військові дії: в останні роки багато організацій припинили або скоротили масштаби своєї комерційної діяльності, що негативно позначилося на кількості робочих місць, тому молодь працевлаштовується не за фахом, а туди, де є попит;
- ✦ щодо міграції, то тут можливі різні сценарії: професійне навчання в іншій країні та подальше працевлаштування за фахом, але часто молодь, виїжджаючи закордон, працює на робочих місцях, що не потребують високої кваліфікації, втрачаючи професійні навички, отримані в Україні. І в першому, і в другому випадках це негативно познача-

ється на формуванні та використанні українського людського капіталу та соціально-економічному становищі України.

Працевлаштування не за фахом формує низку негативних соціально-економічних наслідків, які для держави та суспільства мають прояв у такому:

- ✦ низький рівень формування та використання людського капіталу;
- ✦ втрата кваліфікованих кадрів;
- ✦ низький рівень окупності інвестицій в освіту;
- ✦ послаблення наукового, технічного та освітнього потенціалів країни;
- ✦ неефективне використання людського капіталу;
- ✦ дисбаланс на ринку праці;
- ✦ зниження продуктивності економіки;
- ✦ відтік інтелектуального потенціалу;
- ✦ зменшення податкових надходжень.

Для самої людини негативними наслідками є такі:

- ✦ зниження продуктивності праці;
- ✦ неокупність інвестицій в освіту;
- ✦ психологічні наслідки: розчарування, втрата мотивації до розвитку;
- ✦ відсутність кар'єрного зростання;
- ✦ втрата професійних навичок і кваліфікації;
- ✦ професійне вигорання;
- ✦ фінансова нестабільність;
- ✦ втрата довіри до системи освіти.

Для забезпечення стійкості економіки в умовах війни та створення підґрунтя для подальшого розвитку в період відновлення країни слід замислитися над моделлю формування людського капіталу, яка поєднує освіту, професійну підготовку, інновації та зайнятість. У цьому контексті особливого значення набуває посилення взаємодії між системою освіти та ринком праці, що передбачає узгодження освітніх програм із поточними та прогнозованими потребами економіки, запровадження гнучких механізмів професійної перекваліфікації, розвиток дуальної освіти та державно-приватного партнерства. Важливим є розвиток гнучких освітніх траєкторій, подальший розвиток освіти протягом життя, розвиток професійної освіти для забезпечення стійкості економіки.

Такі заходи мають бути адаптовані до реалій воєнного стану, враховуючи мобільність населення, вимушене переміщення трудових ресурсів, потреб у швидкому відновленні критичних секторів та підвищенні рівня зайнятості. У перспективі післявоєнного відновлення України це дозволить забезпечити стійкість національної економіки, сприятиме інноваційному оновленню виробництва та зміцненню людського потенціалу як ключового чинника сталого розвитку.

У даному контексті важливо звернути увагу на обговорення нової політики для ринку праці. 30 вересня 2025 р. у Міністерстві економіки, довкілля та сільського господарства відбулося обговорення національної стратегії зайнятості населення – 2030, результатом якого стало визначення таких основних цілей: підвищення економічної активності населення; подолання дисбалансів між попитом і пропозицією праці; посилення інституційної спроможності державних органів та цифровізація; інтеграція стандартів ЄС до політики зайнятості.

Також акцент було зроблено на питанні врегулювання платформної зайнятості, програми залучення молоді, ветеранів, людей з інвалідністю, працівників старшого віку та інших соціально-демографічних груп до ринку праці; адаптації освіти до потреб бізнесу: дуальна освіта, перекваліфікація, компенсаторні механізми роботодавцям; модернізація сервісів зайнятості та посилення співпраці влади, бізнесу і громад [8].

Одночасно для подолання означених викликів Кабінет Міністрів України схвалив концепцію Державної цільової соціальної програми «Молодь України: покоління стійкості – 2030». Мета програми – формування в молоді, як стратегічної складової людського капіталу України, відчуття приналежності до українського суспільства, розвиток життєстійкості та створення можливостей для особистісної самореалізації. Програма спрямована на те, щоб молодь відчувала свою цінність, мала змогу впливати на суспільні процеси та розвивати власний потенціал у безпечному та підтримувальному середовищі. Концепція передбачає зосередження державних зусиль за трьома пріоритетами: розширення участі молоді в суспільному житті та зміцненні соціальної згуртованості; розвиток стійкості: безпечне середовище та психоемоційне благополуччя молоді; сприяння самореалізації та економічної спроможності молоді. Програма «Молодь України: покоління стійкості – 2030» має стати інструментом інтеграції молодіжної політики України в європейський контекст, сприяючи створенню умов, у яких кожен молодий громадянин може реалізувати свій потенціал, зробити внесок у розвиток громади та держави [9].

Схвалено Стратегію демографічного розвитку України на період до 2040 року, стратегічною ціллю якої під номером 4 є активізація на ринку праці максимальної кількості громадян, які можуть працювати [10]. Основні напрями реформ у межах плану для Ukraine Facility на 2024–2027 роки стосовно людського капіталу ґрунтуються на таких стратегічних цілях: зміцнення освіти та навичок; забезпечення доступу до медичних послуг та по-

кращення реабілітації; повернення до ринку праці людей, виключених з нього в силу різних обставин, зокрема війни, та усунення соціальних і економічних наслідків війни; зростання відсотка фізично, економічно та суспільно активного населення [11].

Хотілося б додати, що пріоритетними завданнями державної політики мають стати створення стимулів для повернення української молоді, розвиток інклюзивних освітніх і професійних програм, а також посилення взаємодії між системою освіти, ринком праці та сектором безпеки, що забезпечить стійкість і конкурентоспроможність національної економіки в післявоєнний період.

Серед основних напрямів удосконалення системи вищої освіти С. Криштанович та Я. Середюк виділяють такі: інтеграція інноваційних технологій, міжнародна інтеграція та академічна мобільність, орієнтація на потреби ринку праці, забезпечення якості вищої освіти, підвищення доступності вищої освіти, покращення умов для навчання: сучасні лабораторії, бібліотеки, кампуси тощо [5, с. 8–9].

На наш погляд, для посилення взаємодії освіти та ринку праці доцільно реалізовувати комплекс заходів, серед яких:

- ✦ розвиток освітньо-професійної інтеграції, подальший розвиток дуальної освіти шляхом збільшення кількості підприємств-партнерів для дуальної форми навчання;
- ✦ актуалізація програм виробничої практики відповідно до технологічних трендів (Індустрія 5.0, Праця 5.0, цифровізація, зелена економіка); перехід від «спостереження за процесом» до активної участі, коли студент виконує реальне завдання підприємства;
- ✦ оновлення змісту освітніх програм із урахуванням як сучасних, так і майбутніх потреб ринку праці;
- ✦ посилення співпраці між закладами освіти, бізнесом і громадами, створення спільних навчально-виробничих центрів, що забезпечують безперервність навчання та професійного розвитку;
- ✦ стимулювання повернення та професійної реалізації української молоді; державна політика має бути спрямована на створення конкурентних умов праці, гідного рівня оплати та можливостей кар'єрного зростання для молодих фахівців, сприяння розвитку молодіжного підприємництва, стартапів і технологічних парків, що забезпечить залучення творчого потенціалу молоді до процесів відбудови економіки;
- ✦ розвиток інклюзивної зайнятості та реабілітації; важливо забезпечити психологічну,

соціальну та професійну підтримку ветеранів, їх перекваліфікацію та працевлаштування, а також інтеграцію осіб з інвалідністю у продуктивну діяльність через механізми інклюзивної освіти та зайнятості, що сприятиме не лише збільшенню пропозиції робочої сили, а й формуванню справедливого, солідарного суспільства;

- ✦ подальший розвиток гнучких форми зайнятості та цифровізації освіти, що сприятиме розширенню можливостей працевлаштування та безперервному підвищенню кваліфікації в умовах цифрової економіки;
- ✦ розвиток науково-інноваційного середовища; інвестиції в науку, дослідження, стартапи та інноваційні процеси є важливим напрямом взаємодії освіти та виробництва; залучення студентів і молодих фахівців до інноваційних проектів формує практичні навички, підвищує їх конкурентоспроможність і сприяє модернізації національної економіки;
- ✦ підтримка соціальної адаптації та самореалізації молоді; необхідно розвивати систему психологічної підтримки, програми соціальної адаптації, що забезпечують посилення мотивації до навчання та праці, сприяють соціальній інтеграції молодого покоління в суспільство;
- ✦ подальша інтеграція STEM/STEAM підходів у навчанні є ключовим напрямом модернізації освітньої системи, що полягає в розвитку практичних, міждисциплінарних проектів, які формують критичне мислення, креативність, навички вирішення проблем і співпраці. STEM-освіта – це міждисциплінарний підхід, що поєднує чотири ключові напрями: Science (наука), Technology (технології), Engineering (інженерія) та Mathematics (математика). STEAM-освіта розширює цей підхід, інтегруючи також Art (мистецтво), що сприяє формуванню гармонійного поєднання технічного та гуманітарного мислення.

Розвиток STEM/STEAM-компетентностей дозволяє підготувати молодь до викликів Індустрії 5.0, де важливими стають не лише технічні знання, а й здатність до творчого мислення, етичного вибору та соціальної відповідальності. Освіта повинна не просто готувати людину до технологічних змін, а формувати особистість, здатну ініціювати та впроваджувати інновації.

Важливо також здійснювати систематичний моніторинг ринку праці та освітніх послуг, що дозволяє своєчасно виявляти дисбаланси між попитом і пропозицією робочої сили. Регулярний аналіз

тенденції зайнятості, динаміки освітніх запитів та технологічних змін створює основу для прийняття ефективних управлінських рішень у сфері освіти та державного регулювання економікою. Формування прогнозів зайнятості населення сприятиме стратегічному плануванню людського потенціалу, зокрема визначенню пріоритетних напрямів підготовки фахівців, оптимізації структури освітніх програм і забезпеченню відповідності освіти майбутнім потребам економіки.

Важливість інвестицій у молоде покоління підкреслює дослідження UNICEF «Краще майбутнє: Економічне обґрунтування для інвестування в молодь в Україні». Доведено, що підтримка молоді є не лише соціальною потребою, а й стратегічною економічною інвестицією, яка визначає потенціал розвитку держави в середньо- та довгостроковій перспективі [12].

Одночасно варто додати, що активне залучення молоді до соціально-економічного життя має бути пов'язано із реалізацією Молодіжної стратегії ЄС (EU Youth Strategy), яка ґрунтується на трьох ключових напрямках: залучення (Engage), зв'язок (Connect) та розширення можливостей (Empower) [12, с. 20].

Україна, інтегруючись до європейського простору, також бере на себе зобов'язання впроваджувати ці принципи, сприяючи формуванню інклюзивного, демократичного та інноваційного суспільства. Це передбачає створення умов для ефективного залучення молодих громадян до формування державної політики, підтримку молодіжних ініціатив і розвиток системи неформальної освіти з орієнтацією на такі європейські цілі для молоді (European Youth Goals), які відображають ключові виклики, що впливають на життя молодих людей у сучасному світі, зокрема: поєднання ЄС і молодих людей; гендерна рівність; інклюзивні суспільства; доступ до інформації та конструктивного діалогу; психічне здоров'я та добробут; підтримка молоді в сільській місцевості; якісна робота для кожного; якісна освіта та навчання; простір і участь для всіх; стала зелена Європа; розвиток молодіжних організацій і європейських програм [13].

ВИСНОВКИ

Таким чином, посилення взаємодії освіти та ринку праці є стратегічною передумовою стійкості економіки України, формування людського капіталу та забезпечення сталого післявоєнного розвитку. Така взаємодія має базуватися на принципах партнерства, інклюзивності та інноваційності, забезпечуючи баланс між потребами економіки та освітою.

На наш погляд, посилення взаємодії між системою освіти та ринком праці є ключовою умовою стійкого економічного розвитку. Інвестиції в людський капітал мають важливе значення, оскільки саме якісна освіта, професійний розвиток і висока продуктивність праці формують основу економічної стійкості країни. Освітній простір має бути інклюзивним, що забезпечує залучення молоді, ветеранів, осіб з інвалідністю та внутрішньо переміщених осіб до освітнього та економічного життя країни. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Костюченко Т., Волосевич І. Вплив війни на молодь в Україні. 2024. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-12/undp-impact-of-war-on-youth-in-ukraine_0.pdf
2. Українські біженці після трьох років за кордоном. Четверта хвиля дослідження. *Центр економічної стратегії*. 03.04.2025. URL: https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave/
3. An inclusive future for Ukrainian youth: challenges, opportunities and the needs of youth not in education, employment or training. *UNICEF*. 2024. URL: <https://sur.li/joihpm>
4. Лібанова Е. М. Людський капітал України: втрати внаслідок війни і перспективи повоєнного відродження. *Вісник НАН України*. 2025. № 4. С. 39–46. DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2025.04.038>
5. Криштанович С. В., Середюк Я. І. Основні напрямки удосконалення системи вищої освіти. *Педагогічна академія: наукові записки*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14249442>
6. Державна служба статистики України. URL: <https://stat.gov.ua/uk>
7. Скільки молоді виїхало за кордон під час війни: дані Мінмолодьспорту. *РБК-Україна*. 14.10.2025. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/skilki-molodiviyihalo-kordon-pid-chas-viyni-1760428312.html>
8. Національна стратегія зайнятості 2030: стартувала розробка операційного плану заходів. *Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства*. 04.10.2025. URL: <https://brdo.com.ua/news/natsionalna-strategiya-zajnyatosti-2030-startovala-rozrobka-operatsijnogo-planu-zahodiv/>
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України: покоління стійкості – 2030» від 11 серпня 2025 р. № 840-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840-2025-p#n9>
10. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року» від 30 вересня 2024 р. № 922-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text>
11. План для реалізації Ukraine Facility на 2024–2027 роки. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>

12. Краще майбутнє: економічне обґрунтування для інвестування в молодь в Україні. Фінальний звіт / Е. Дайсон, Н. Агіман, Д. Аліга та ін. UNICEF. 93 с. URL: https://www.unicef.org/ukraine/en/media/47821/file/Youth%20Investment%20Case_UA.pdf.pdf
13. European Youth Goals. *Youth Goals*. URL: <https://youth-goals.eu/youthgoals>

REFERENCES

- Daison, E., Ahieman, N., Aliha, D., та ін. *Krashche maibutnie: ekonomichne obgruntuvannia dlia investuvannia v molod v Ukraini. Finalnyi zvit*. [A better future: the economic rationale for investing in youth in Ukraine. Final report]. UNICEF. URL: https://www.unicef.org/ukraine/en/media/47821/file/Youth%20Investment%20Case_UA.pdf.pdf
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <https://stat.gov.ua/uk>
- Kabinet Ministriv Ukrainy. (2024, Veresen 30). *Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Stratehii demografichnoho rozvytku Ukrainy na period do 2040 roku»* vid 30 veresnia 2024 r. № 922-r. [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Strategy for Demographic Development of Ukraine for the period up to 2040" dated September 30, 2024, No. 922-r]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-r#Text>
- Kabinet Ministriv Ukrainy. (2025, Serpen 11). *Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Kontseptsii Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy «Molod Ukrainy: pokolinnia stiikosti – 2030»* vid 11 serpnia 2025 r. № 840-r. [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Concept of the State tselevoi social program "Youth of Ukraine: Generation of Resilience – 2030" dated August 11, 2025, No. 840-r"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840-2025-r#n9>
- Kostiuchenko, T., & Volosevych, I. (2024). *Vplyv viiny na molod v Ukraini* [The impact of war on youth in Ukraine]. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-12/undp-impact-of-war-on-youth-in-ukraine_0.pdf
- Kryshtanovych, S., & Serediuk, Ya. (2024). *Osnovni napriamy udoskonalennia systemy vyshchoi osvity* [The main directions of improving the higher education system]. *Pedahohichna akademiia: naukovyi zapysky*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14249442>
- Libanova, E. M. (2025). *Liudskyi kapital Ukrainy: vtraty vnaslidok viiny i perspektyvy povoiennoho vi-drodzhennia* [Ukraine's human capital: losses due to the war and prospects for post-war revival]. *Visnyk NAN Ukrainy*, 4, 39–46. <https://doi.org/10.15407/visn2025.04.038>
- Ministerstvo ekonomiky, dovkillia ta silskoho hospo-darstva. (2025, Zhovten 4). *Natsionalna stratehiia zainiatiosti 2030: startuvala rozrobka operatsiino-ho planu zakhodiv* [National Employment Strategy 2030: development of an operational action plan has started]. URL: <https://brdo.com.ua/news/natsionalna-strategiya-zajnyiatiosti-2030-startuvala-rozrobka-operatsijnogo-planu-zahodiv/>
- Plan dlia realizatsii Ukraine Facility na 2024–2027 roky [Plan for the implementation of the Ukraine Facility for 2024–2027]. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>
- RBK-Ukraina. (2025, Zhovten 14). *Skilky molodi vyikhalo za kordon pid chas viiny: dani Minmolodsportu* [How much youth has left abroad during the war: data from the Ministry of Youth and Sports]. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/skilki-molodi-viyihalo-kor-don-pid-chas-viyni-1760428312.html>
- Tsentr ekonomichnoi stratehii. (2025, Kviten 3). *Ukrain-ski bizhentsi pislia trokh rokiv za kordonom. Chetver-ta khvyliia doslidzhennia* [Ukrainian refugees after three years abroad. The fourth wave of research]. URL: https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave/
- UNICEF. (2024). *An inclusive future for Ukrainian youth: challenges, opportunities and the needs of youth not in education, employment or training*. URL: <https://surl.li/joihpm>
- Youth Goals. (n. d.). *European Youth Goals*. URL: <https://youth-goals.eu/youthgoals>